

Kur'an'da ve hadiste yer alan ifadelerden tebşirin mutlak şekilde hayrı ve iyiliği çağrıştırdığı, fakat aynı kavram şerle kayıtlanmış olduğunda muhatabın hassasiyetle uyarıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim, "Onları can yakıcı bir azapla müjdele" meâlindeki âyetler (Âl-i İmrân 3/21; en-Nisâ 4/138), iman edip sâlih amel işleyen kulların cennetle müjdelenmesini gerektirdiği gibi aksi davranışlarda bulunan kimselerin azapla uyarılmasının gerektiğini ortaya koymaktadır. Peygamberlerin müjdenin yanı sıra uyarı görevlerinin de bulunması, tebşir ile inzârın dine davet konusunda birbirini tamamlayan iki yöntem olduğunu göstermektedir. Zira insanda dengenin sağlanması ve korunabilmesi için bu kavramların birlikte kullanılması icap eder. Nitekim birçok âyette tebşir ile inzâr bazan bu kavramlar zikredilmese de yan yana geçmektedir. Allah'ın kullarına hitap etmesi sırasında tebşir ve inzâr ile sağlanan dengenin benzeri insanın Allah'a yönelik davranışlarında havf ve recâ şeklinde ortaya çıkmaktadır. İmanın hakikatinin bu kavramlar arasında yer alması insanın da iki yarı çember biçiminde tasavvur edilen dairenin ortasında bulunduğunu hatırlatmaktadır (Cemâleddin el-Kâsımî, I, 126). Kişinin kendi hayatında ve toplum içinde olumlu fonksiyonlar icra edebilmesi tebşir ve inzâr yarım dairelerinin birleşmesini zorunlu kılar. İnzâr bir itici güç olarak insanı arkadan sevk ederken tebşir önüne çıkabilecek engelleri aşmasını sağlar. İmanın birey ve toplum temelinde fayda sağlama için inzâr ve tebşirin etkili rol oynaması gerekir. Tebşir modern dönemde Hıristiyanlığın yayılması amacıyla yürütülen misyonerlik faaliyetlerini, mübeşşir misyonerleri ifade etmek üzere de kullanılmaktadır.

İsmâil Hakkı Bursevî *Mecî'ü'l-beşîr li-eclî't-tebşîr* adıyla bir eser yazmış (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 789/2 [müellif hattı]), Bilâl Temiz *Kur'ân-ı Kerîm Terbiyesinde Mükâfat ve Ceza Metodu (Tebşir ve İnzâr)* isimle yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1990, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, II, 160; Taberî, *Câmî'ü'l-beyân* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), Riyad 1424/2003, I, 405-406; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, II, 174; İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-veciz* (nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut 1413/ 1993, I, 108; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, VII, 328, 331-332; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Baḥrû'l-muḥîṭ*, Kahire 1329, I, 109; II, 414; Âlûsî, *Rûḥu'l-me'ânî*, I, 200-201;

Cemâleddin el-Kâsımî, *Tefsirü'l-Kâsımî: Meḥâsinü'l-te'vîl* (nşr. M. Fuâd Abdülbâki), Kahire 1376/ 1957, I, 81, 116-128; T. İzutsu, *İslâm Düşüncesinde İman Kavramı* (trc. Selahaddin Ayaz), İstanbul 1984, s. 209-211.

HATİCE KELPETİN ARPAGUŞ

TEBÜZEKÎ

(التبوزكي)

Ebû Seleme Mûsâ b. İsmâil
et-Tebûzekî el-Basrî
(ö. 223/838)

Hadis hâfızı.

Muhtemelen 136'da (753-54) doğdu. Tebûzekî nisbesiyle anılması konusunda farklı rivayetler vardır. Evinde muhtemelen Râmḥürmüz'e bağlı Tebûzek köyünden gelenleri misafir ettiği veya Basra'daki Tebûzek mahallesinden bir ev satın aldığı yahut gübre veya tavuk sakatattığı için bu nisbeyi aldığı söylenmiştir. Ayrıca Benî Minkar'ın mevlâsı olduğundan Minkarî diye de anılmıştır. Onun bu nisbe ile anılmaktan hoşlandığı, fakat Tebûzekî denmesini istemediği bilinmektedir. Basra'da yaşayan Tebûzekî 160 (777) yılından itibaren hadis dinlemeye başladı. En yaşlı hocası tâbiilerden A'yen el-Hârizmî'dir. Onun hadis dinlemeye başladığı yıl vefat eden Şu'be b. Haccâc ile İsrâil b. Yûnus'tan çok az hadis alabilmiştir. Basra'da hadisleri konularına göre tasnif eden ilk muhaddislerden biri olan Saîd b. Ebû Arûbe'den hadis ve fıkıh okudu. Uzun süre talebelik ettiği Hammâd b. Seleme, Cerîr b. Hâzim, Yezîd b. İbrâhim et-Tüsterî gibi âlimlerden çok sayıda hadis rivayet etti. Ayrıca Ebân b. Yezîd, Abdullah b. Mübârek ve Mübârek b. Fedâle gibi şahıslardan hadis öğrendi. Tebûzekî'nin talebeleri arasında Yahyâ b. Maîn, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtım er-Râzî, İbn Şeybe, İbnü'l-Cüneyd el-Huttefî, İbn Ebû Hayseme ve torunu İbn Ebû Âsım gibi hadis âlimleri yer almış, Buhârî ile Ebû Dâvûd da ondan hadis dinlemiştir. Müslim ile diğer *Kütüb-i Sitte* müellifleri Tebûzekî'nin rivayetlerini bir başka râvi vasıtasıyla rivayet etmiştir. Tebûzekî kızı Es-mâ'yı muhaddis Ebû Âsım en-Nebîl'in oğlu Amr ile evlendirdi ve bu evlilikten *Kitâbü's-Sünne* müellifi İbn Ebû Âsım dünyaya geldi. Saç ve sakallarını kına ile boyadığı zikredilen Tebûzekî Receb 223'te (Haziran 838) Basra'da vefat etti. Tebûzekî hadis hâfızı, hüccet ve imam gibi sıfatlarla da anılmıştır. Rivayetleri başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere birçok hadis kitabında

yer almış; Yahyâ b. Maîn, İbn Sa'd, Buhârî, Ebû Hâtım er-Râzî, İbn Hibbân ve Zehebî gibi âlimler onun hadis rivayeti açısından güvenilir kabul edildiğini söylemiştir. Ebû Hâtım er-Râzî, "Basra'da kendilerinden hadis rivayet ettiğim kişiler içinde hadisi en güvenilir olanı Tebûzekî'dir" diyerek onun hadis ilmindeki yerine işaret etmiştir. Yahyâ b. Maîn'in kendisinden otuz beş bin civarında hadis aldığının söylenmesi onun ne kadar hadis rivayet ettiğine dair bir fikir verir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 306; Buhârî, *et-Târîḫü'l-kebir*, VII, 280; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VIII, 136; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 22-23; Miz-zî, *Teḫzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 21-27; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 360-364; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 394-395; İbn Hacer, *Teḫzîbü't-Teḫzîb*, X, 333-335.

ABDULLAH KARAHAN

TEBÜK

(تبوك)

Suudi Arabistan'da
tarihî bir şehir.

Suudi Arabistan'ın kuzeybatısındaki önemli şehirlerden biri olup aynı adı taşıyan idarî bölgenin (imâre) merkezidir. Suriye bölgesiyle Vâdilkurâ ve Hicaz'ı birbirine bağlayan Tebük Dımaşık'a 500 km., Medine'ye 700 km., Ürdün sınırına 140 km. mesafededir. İslâm coğrafyacıları Tebük'ün Suriye ile Arap yarımadasını birbirinden ayırdığını kaydetmekle birlikte bazıları şehrin Suriye'ye, bazıları da Arap yarımadasına dahil olduğunu belirtir (İstahrî, s. 20; Makdisî, s. 179; Abdullah al-Wohaibi, s. 272-276). Tarihi milâttan önceki asırlara uzanan eski bir yerleşim yeri olan Tebük muhtemelen coğrafyacı Batlamyus'un Thapua adıyla kaydettiği yerdir (*EI²* [İng.], X, 50). İslâm'dan önce Roma ve Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinde kalan bölgede yaşayan Benî Kelb, Lahm, Âmile ve Cüzâm gibi Arap kabileleri zamanla Bizans'ın etkisiyle Hıristiyanlığı kabul etti. Tebük İslâm tarihinde Hz. Peygamber'in 9 (630) yılında Bizans'a karşı düzenlediği gazve dolaşısıyla meşhur olmuştur (bk. *TEBÜK GAZVESİ*). Hz. Ebû Bekir, 633 yılı sonbaharında Şurâhbîl b. Hasene'yi 3000 kişilik bir birlikle Tebük-Maan istikametine gönderdi. Emevîler döneminde Halife Ömer b. Abdülazîz tarafından 99 (717) yılında Tebük'te Resûl-i Ekrem'in mescid olarak kullanıldığı yerde bir cami yaptırıldı. Mescidü't-tevbe adıyla bilinen cami bu güzergâhtan hacca gidenlerin ziyaret ettiği bir yer oldu.

Hicaz
Demiryolu
hattı üzerinde
yer alan
Tebük
İstasyonu

Birçok defa tamir edilen camiyi 1973'te Suudi Arabistan Kralı Faysal b. Abdülaziz yeniden inşa ettirdi.

Tatlı su kaynakları bakımından zengin olan Tebük'te çok sayıda su kuyusu açılmıştı; bu sebeple hacıların su temini için tercih ettiği yerlerden biriydi. Tebük güzergâhını kullanan hacılar zaman zaman bedevîlerin saldırılarına mâruz kalıyordu. 965 (1558) yılında meydana gelen böyle bir saldırıdan iki yıl sonra Kanûnî Sultan Süleyman'ın emriyle hac güzergâhında yapılan kalelerden biri de Tebük Kalesi idi. Günümüze ulaşan bir kitâbeden şehrin en önemli tarihî eserlerinden olan, yanında bir cami ile su kuyusu ve iki havuzun yer aldığı bu kalenin 1064'te (1654) tamir edildiği anlaşılmaktadır. Askerî birliklerin ve topların yerleştirilmesiyle güvenli hale gelen Tebük XVII. yüzyılda Suriyeli tâcirlerin hacılara mal sattığı yerlerden biriydi.

XIX. yüzyılın sonlarında Tebük yaklaşık elli haneli küçük bir köydü. XX. yüzyılın başında II. Abdülhamid tarafından yaptırılan Hicaz Demiryolu'nun Tebük'ten geçmesi ve burada bir istasyon yapılmasıyla şehir yeniden canlandı. Hicaz hattı yöredeki iç çatışmalar sebebiyle güvensiz durumda olan Tebük'e emniyet getirdi; evler, su kuleleri, tamir atölyeleri, hastahane, okul ve cami inşa edildi. Nüfusu kısa sürede arttı. I. Dünya Savaşı sırasında 1916 Haziranında Şerif Hüseyin'in İngilizler'le anlaşarak isyan etmesinin ardından İngiliz subayların yönlendirdiği saldırılarda Hicaz Demiryolu'nun önemli bir kısmıyla birlikte Tebük'teki istasyon da tahrip edildi; istasyon günümüzde âtil durumdadır. 1924'te Şerif Hüseyin, İngilizler'in himayesinde Hicaz Hâşimî Krallığı'nı kurunca Maan'a bağlanan Tebük 1925'te Suudi Arabistan'ın hâkimiyetine girdi. Hamîdât, Atıyye, Belî, Huveytât ve Aneze gibi Arap kabilelerinin yaşadığı Tebük zaman içerisinde gelişerek Suudi Arabistan'ın hızla büyüyen ve nüfusu da aynı hızla artan şehirlerinden bi-

ri haline geldi. 1992'de 286.384, 2004'te 441.351 olan nüfusu 2010 yılı başlarında 535.000 civarında tahmin edilmektedir. Bu nüfusuyla Tebük ülkenin yedinci büyük şehri durumundadır. Şehirde üniversite ve hava limanı bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 441; IV, 74-75; İstahrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 20; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 32; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsim*, s. 179; Bekrî, *Mu'cem*, I, 12, 303; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 17; A. Musil, *The Northern Hegaz*, New York 1926, s. 161-170, 234-237; Abdullah al-Wahâbi, *The Northern Hijaz in the Writings of the Arab Geographers 800-1150*, Beirut 1973, s. 272-276; Hamed el-Câsir, *el-Mu'cemü'l-coğrâfi li'l-bilâdi'l-Memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'üdiyye*, Riyad, ts. (Dârü'l-Yemâme), I, 249-251; Mes'ad b. İd el-Atvâ, *Tebük kadîmen ve hadîşen*, Riyad 1413/1993; Ufuk Gülsoy, *Hicaz Demiryolu*, İstanbul 1994, s. 139, 249, 258; *Âşâru mintâkati Tebük* (nşr. Sa'd b. Abdülaziz er-Râşid), Riyad 1423/2003; Müsâid b. Abdurrahman el-Cuhaydeb – Sa'd Ahmed Hasan, "es-Siyâha fi mintâkayi'l-Cevf ve Tebük beyne'l-mükavvîmât ve'l-İmkânât", *Meccelletü Câmî'ati'l-İmâm Muhammed b. Su'üd el-İslâmiyye*, XLV, Riyad 1425/2004, s. 319-428; Fr. Buhl, "Tebük", *IA*, XII/1, s. 103; M. A. al-Bakhit, "Tabük", *El²* (İng.), X, 50-51.

CASİM AVCİ

TEBÜK GAZVESİ

(غزوة تبوك)

**Hız. Peygamber'in
Bizanslılar'a karşı düzenlediği gazve
(Receb 9 / Ekim 630).**

Tebük, Medine-Suriye ticaret yolu üzerinde Medine'ye 700 km. uzaklıktadır. Tebük Gazvesi esnasında büyük güçlükler ve sıkıntılarla karşılaşıldığından bu zaman için Kur'an'da "sâatü'l-usre" (güçlük zamanı) tabiri geçer (et-Tevbe 9/117). Bu sebeple orduya "ceşü'l-usre", gazveye "Gazvetü'l-usre" adı verilmiştir. Gazve sırasında münafıkların çıkardığı fitne ve fesadı anlatan, iç yüzlerini ortaya koyan âyetlerin inmesi dolayısıyla buna "Gazvetü'l-fâdiha" da denilir. İslâm-Bizans ilişkileri, Resûl-i Ekrem'in Herakleios'a İslâm'a davet mektu-

bu göndermesi ve onun elçiye güzel muamelede bulunup elçiyi hediyelerle uğurlamasıyla dostane başlamıştı. Ancak Mûte Savaşı'ndan itibaren (Cemâziyelevvel 8 / Eylül 629) o yıllarda Sâsânîler'e karşı önemli zaferler kazanan Bizans'ın âni bir saldırısından endişe ediliyordu. Vâkidî müslümanların bu dönemde en çok Rumlar'dan çekindiklerini bildirir (*el-Megâzi*, I, 990).

Suriye'den Medine'ye gelen Nabatî tüccarların Herakleios'un Medine'ye saldırmak için hazırlık yaptığını ve Lahm, Cüzâm, Gassân, Âmile gibi hıristiyan Arap kabilelerinin Bizanslılar'a katıldığını, öncü birliklerinin Arap çölü sınırındaki Belkâ'ya ulaştığını haber vermesi üzerine Hz. Peygamber Tebük Gazvesi'ne hazırlanmaya başladı (*a.g.e.*, a.y.; İbn Sa'd, II, 165). Ayrıca Suriye'deki hıristiyan Araplar'ın Herakleios'a bir mektup yazarak Muhammed'in öldüğünü, müslümanların kıtlık içinde peşman duruma düştüğünü, asker gönderip onları kendi dinine katmanın tam zamanı olduğunu bildirmeleri sebebiyle onun harekete geçtiği rivayet edilir. Bu sırada hava sıcaktı ve önemli bir kıtlık vardı; öte yandan hurmalar olgunlaşmak üzereydi; dolayısıyla savaşa gitmenin büyük fedakârlık gerektirdiği günler yaşanıyordu. Resûlullah, daha önceki gazvelere hazırlanırken nereye gidileceğini son ana kadar gizli tuttuğu halde bu defa çok uzak bir yere sefer yapılacağını, yolculuğun çok zor olacağını ve düşman ordusunun gücünü dikkate alarak kiminle savaşılacağını baştan açıkladı; askerlerin ona göre hazırlık yapmasını söyledi (İbn Hişâm, II, 516). Bütün müslüman kabilelerine haber gönderilip savaşa hazırlanmaları ve Medine'ye gelmeleri istendi. Diğer tarihçilerin aksine İbn Kesîr, Tebük Gazvesi'nin düzenlenmesini cizye âyetine (et-Tevbe 9/29) ve inkârcılarla mücadelenin en yakındakilerden başlatılmasıyla ilgili âyete (et-Tevbe 9/123) bağlamaktadır. Ona göre bu âyetler inince Resûl-i Ekrem, kendisine en yakın bölgede oturdukları ve Ehl-i kitap olmaları dolayısıyla hakka çağrılmaya en lâyık toplum sayıldıkları için Bizans'a karşı bir sefere karar vermiştir (*el-Bidâye ve'n-nihâye*, IX, 144; *Tefsîr*, IV, 132, 178).

Sefer tâlimatının verilmesinden itibaren münafıklar savaş hazırlıklarını engellemek amacıyla harekete geçtiler. Çeşitli bahaneler uydurarak bozgunculuk yapıyorlar, havanın sıcaklığını öne sürüp savaşa gitmek isteyenleri caydırmaya uğraşıyorlardı (et-Tevbe 9/81). Bu arada bazı münafıkların, faaliyetlerini Süveylim adındaki bir yahudinin evinden yürüttüğü öğrenilince bu